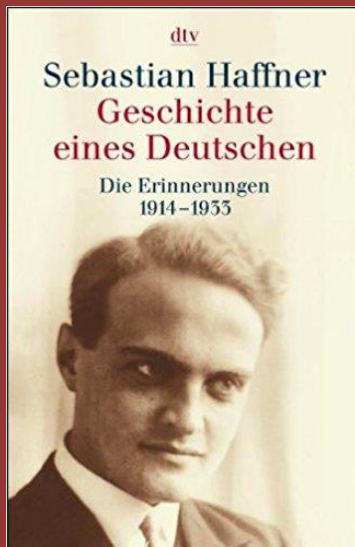

Το 2018 συμπληρώνονται 80 χρόνια από την «Νύχτα των Κρυστάλλων», όπως ευφημιστικά ονομάστηκε η νύχτα της 10ης Νοεμβρίου του 1938. Την ίδια χρονιά συμπληρώνονται 85 χρόνια από την 10η Μαΐου του 1933, την ημέρα που ρίχτηκαν τα βιβλία στην πυρά, πρώτα στο Βερολίνο και κατόπιν και σε άλλα μέρη, όπως στο Μαινζ στις 23 Ιουνίου. Την εικόνα του πολιτικού-λογοτεχνικού καμπαρέ στα χρόνια της ναζιστικής κατοχής περιγράφει ο Sebastian Haffner στα μετά τον θάνατό του δημοσιευμένα απομνημονεύματά του: « Η ιστορία ενός Γερμανού»:

Είναι βέβαια λιγάκι μειονεκτικό για μας το γεγονός ότι βιώνοντας τον τρόπο του θανάτου και παραδομένοι στο αίσθημα του αναπόφευκτου, δεν ξέραμε να κάνουμε κάτι καλύτερο από το να αδιαφορούμε και να μην επιτρέπουμε να μας χαλάσουν διάθεση. Έχω την εντύπωση πως ένα νεαρό ζευγάρι εκατό χρόνια πρωτότερα θα έβρισκε κάτι καλύτερο να κάνει – ακόμα κι αν αυτό ήταν μόνο μια νύχτα παθιασμένου έρωτα με γεύση κινδύνου και απελπισίας. Αφού λοιπόν δεν σκεφτήκαμε να κάνουμε τίποτε το ιδιαίτερο στη δεδομένη στιγμή, καταλήξαμε στο καμπαρέ, ποιος να μας εμπόδιζε; Πρώτον, αφού ούτως ή άλλως εκεί θα πηγαίναμε και δεύτερον, για να μην σκεφτόμαστε τα δυσάρεστα. Μπορεί αυτό να προκαλεί μια εντύπωση

ψυχραιμίας και παλικάριάς, όμως είναι περισσότερο δείγμα μιας σχετικής συναισθηματικής αδυναμίας και δείχνει ότι παρόλη τη δυστυχία μας δεν βρισκόμασταν στο ύψος των περιστάσεων. Αυτό είναι πάντως – επιτρέψτε μου τη γενίκευση – ένα από τα πιο τρομακτικά χαρακτηριστικά των νεότερων γερμανικών συμβάντων, δηλαδή ότι στα δρώμενα λείπουν οι δράστες και στα πάθη οι μάρτυρες, ότι όλα συμβαίνουν σε ένα είδος μερικής νάρκωσης, με μια αδύναμη, μίζερη ουσία αίσθησης μπροστά σε ένα αντικειμενικά τρομακτικό γεγονός: ότι γίνονται φόνοι από μια διάθεση νεανικής πλάκας, ότι η αυτοταπείνωση και ο ηθικός θάνατος λαμβάνονται σαν ένα μικρό ενοχλητικό επεισόδιο και ακόμα και ο μαρτυρικός φυσικός θάνατος ερμηνεύεται ως «ατυχία».

Εν τούτοις, για τη νωθρότητά μας εκείνη την ημέρα ανταμειφθήκαμε και με το παραπάνω, επειδή η σύμπτωση μας έφερε κατευθείαν στην κατακόμβη, και αυτό ήταν το δεύτερο αξιοσημείωτο γεγονός της βραδιάς. Βρεθήκαμε στο μοναδικό δημόσιο μέρος στη Γερμανία όπου προβαλλόταν ένα είδος αντίστασης – με θάρρος, χιούμορ και πνεύμα. Το πρωί είχα δει το Ανώτατο Δικαστήριο της Πρωσίας με παράδοση τεσσάρων αιώνων να καταρρέει άδοξα μπροστά στο ναζισμό. Το βράδυ έβλεπα κάποιους ασήμαντους Βερολινέζους ηθοποιούς επιθεώρησης χωρίς παράδοση να

σώζουν με δόξα και τιμή την υπόληψή μας. Το Ανώτατο Δικαστήριο είχε πέσει. Η Κατακόμβη στεκόταν.

Ο Werner Finck ήταν ο οδηγός εκείνου του θιάσου προς τη νίκη – γιατί το να ορθώνει κανείς το ανάστημά του σε μια φονική υπερδύναμη είναι ένα είδος νίκης. Αυτός ο κονφερασιέ κατέχει χωρίς αμφιβολία μια από τις ελάχιστες τιμητικές θέσεις στην ιστορία του τρίτου Ράιχ. Δεν έμοιαζε με ήρωα, και αν έγινε εντέλει σχεδόν ήρωας, αυτό ήταν άθελά του. Δεν ήταν ούτε επαναστάτης ηθοποιός ούτε καυστικός χλευαστής ούτε ένας Δαβίδ με σφεντόνα. Κατά βάθος ήταν άκακος και καλοσυνάτος. Το αστείο του ήταν ήπιο, παιχνιδιάρικο, μετέωρο. Χρησιμοποιούσε κυρίως το υπονοούμενο και το λογοπαίγνιο, στο οποίο αναδείχθηκε βιρτουόζος. Ήταν εμπνευστής αυτού που αποκαλούμε «κρυφή ειρωνεία», και έκανε βέβαια καλά να κρύβει όσο καλύτερα γινόταν το χιούμορ του. Το φρόνημά του, όμως, δεν το έκρυβε. Παρέμεινε καταφύγιο αθωότητας και αβρότητας σε μια χώρα όπου αυτά τα γνωρίσματα ήταν υπό εξολόθρευση. Και μέσα σε αυτή την αθωότητα και αβρότητα κρυβόταν ως «κρυφή ειρωνεία» αληθινή, αλύγιστη τόλμη. Είχε το θάρρος να μιλάει για την ναζιστική πραγματικότητα – μέσα στη ναζιστική Γερμανία. Στις παρουσιάσεις του έκανε λόγο για τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, τις κατ' οίκον έρευνες, τον γενικό φόβο, το γενικό ψεύδος. Η ειρωνεία του για αυτά τα θέματα ήταν απερίγραπτα σιγανή, μελαγχολική και θλιμμένη, κι είχε μια απίθανη δύναμη παρηγοριάς. Εκείνη η 31η Μαρτίου του 1933 ήταν ίσως η πιο μεγάλη βραδιά του. Το θέατρο κατάμεστο, θεατές που από την επόμενη μέρα κοίταζαν μπροστά σε ανοιχτή άβυσσο. Ο Finck τους έκανε όλους να γελούν όπως δεν είχε ποτέ ακούσει κανείς ένα κοινό να γελάει. Ένα γέλιο με πάθος, το γέλιο ενός νεόφυτου πείσματος, που άφηνε πίσω του τον λήθαργο και την απόγνωση, και ο κίνδυνος έτρεφε αυτό το γέλιο – δεν ήταν σχεδόν θαύμα που δεν είχε φτάσει ακόμα η SA να συλλάβει ολόκληρο το θέατρο; Πιθανόν εκείνη τη βραδιά θα συνεχίζαμε να γελάμε και μέσα στο πράσινο αυτοκίνητο. Ήμασταν κατά περίεργο τρόπο υπεράνω φόβου και κινδύνου.

